

УДК 748.5:7.02

Самойленко О.Ю.

Київський державний інститут декоративно-прикладного мистецтва і дизайну ім. Михайла Бойчука

СПЕЦИФІКА ХУДОЖНЬО-ОБРАЗНИХ РІШЕНЬ У ВІТРАЖАХ

І. ЛЕВИТСЬКОЇ

Самойленко О.Ю. Специфіка художньо-образних рішень у вітражах І. Левитської. У статті розглянуто творчість відомої київської художниці монументального мистецтва І. Левитської, у галузі мистецтва вітража – від початкових експериментальних робіт до повноцінних монументальних творів у сучасній міській архітектурі. Визначено основні технології виконання, такі як: вітраж з плоского скла, об'ємний вітраж та комбінування художнього скла з іншими матеріалами декоративного мистецтва. Проаналізовано вплив технології виконання на специфіку образно-пластичних рішень та формування авторської художньої мови, яка у повній мірі розкриває декоративні якості техніки вітража.

Ключові слова: вітраж, монументальне мистецтво, інтер'єр, архітектура.

Самойленко А. Ю. Специфика художественно-образных решений в витражах И. Левитской. В статье рассмотрено творчество известной киевской художницы монументального искусства И. Левитской в сфере искусства витража – от первых экспериментальных работ до полноценных монументальных произведений в современной городской архитектуре. Определены основные технологии исполнения, такие как: витраж в технике акрилата, классический витраж из плоского стекла, объемный витраж и комбинирование художественного стекла с другими материалами декоративного искусства. Проанализировано влияние технологии исполнения на специфику образно-пластических решений и формирование авторского художественного стиля, который в полной мере раскрывает декоративные качества техники витража.

Ключевые слова: витраж, монументальное искусство, интерьер, архитектура.

Samoylenko A. Y. Specificity of artistic -shaped stained glass solutions by I. Levitsky. The article considers the work of the famous Kiev artist I. Levitsky monumental art in stained glass art – from the first experimental studies to full monumental works in modern urban architecture. The basic technology of performance are determined, such as stained glass technique acrylate classic stained glass of flat glass, surround stained glass art and combining it with other materials of decorative arts. Also the impact of technology on the specific performance and image mak-

ing and the formation of plastic author's artistic style was analyzed that fully discloses the decorative qualities of the art of stained glass windows art.

Key words: stained-glass window, monumental art, interior, architecture.

Постановка проблеми. Почавши своє відродження лише у другій половині 50-х років ХХ століття, після повного занепаду і подекуди заборони вітражів як «антирадянських», у часи становлення радянської влади, вітраж поступово входить у творчість художників-монументалістів Києва. На тлі активного розвитку монументального мистецтва України у 60-80 роках вітраж стає популярним елементом комплексного оформлення архітектурних споруд.

Серед київських художників того часу, що працювали у техніці вітража, окремо слід виділити творчість І. Левитської. Велика кількість монументальних робіт, створена художницею протягом 50-80 років, дозволяє прослідкувати загальні тенденції розвитку та становлення мистецтва вітража Києва у другій половині ХХ століття, від початкових експериментальних робіт до повноцінних монументальних творів у сучасній міській архітектурі. Тому ці твори потребують комплексного дослідження як важлива частина розвитку мистецтва вітража у контексті монументального мистецтва України ХХ століття.

Зв'язок роботи з науковими програмами.

Стаття написана у зв'язку з планом науково-дослідної роботи Київського державного інституту декоративно-прикладного мистецтва і дизайну ім. Михайла Бойчука.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Можна згадати кілька комплексних наукових праць, які у певній мірі розкривають тенденції розвитку та становлення мистецтва вітража України, зокрема творчість київських художників. Деякі аспекти стосовно творчості монументалістів Києва розглядають Л. Казакова Н. Велігоцька, Л. Жоголь. Частково висвітлення творчості І. Левитської у галузі мистецтва вітража можна побачити у публікаціях в періодичних виданнях З. Чегусової, О. Загасцької. Сторінки розвитку монументального мистецтва Києва 60-80-х років та власної творчості змальовує І. Левитська у автобіографічних літературних творах. Окремих досліджень образно-пластичних та технологічних рішень вітражів І. Левитської до цього часу не було.

Мета статті: визначити особливості художньо-образних рішень та основні техніки виконання у вітражах І. Левитської.

Виклад основного матеріалу. Серед багатого творчого доробку І. Левитської можна побачити велику кількість монументальних творів, таких як: вітражі, мозаїки, карбування, а також живописні твори та графіка. Проте, саме вітраж залишався улюбленою технікою протягом всього творчого життя художниці. Маючи ґрунтовну мистецьку підготовку та доскональне володіння академічним малюнком, І. Левитська у своїх вітражах починає шукати особливу пластичну мову, яка у повній мірі розкриє декоративні якості техніки художнього вітража.

Надійшла до редакції 03.12.2013

І. Левитська народилася у театральній родині і з самого дитинства її життя було тісно пов'язано з мистецтвом, що мало великий вплив на подальшу творчість художниці та її надзвичайне вміння відчувати саму суть мистецтва, передаючи глибокий сенс твору мінімальними художніми засобами.

Починаючи творчий шлях після закінчення монументального факультету Львівського інституту прикладного і декоративного мистецтва у 1954 році, вона робить перші кроки у галузі монументального мистецтва, що співпало у часі з початком періоду «шестидесятників», з його ідеями національного відродження та підступами до формування національних рис у монументальному мистецтві. В цей час у Києві створюється клуб творчої молоді «Сучасник» (1959-1964). Малярську секцію очолила А. Горська. «Художники нонконформісти принесли з собою дух активного бунту, заперечення старих догматів та форм» [1:72]. «Свіжий вітер 60-х сколихнув усіх нас» – так згадує І. Левитська ті часи [2:143-147]. Пошуки національного стилю у сучасному мистецтві стали основою творчості І. Левитської, її прагнення передати засобами власної образної мови всю багатогранність та самобутність української нації. Темі української історії, культури та мистецтва проходять крізь усі роки творчого життя художниці.

І. Левитська однією з перших у Києві почала працювати у галузі мистецтва вітража. Монументальні твори І. Левитської вирізняються особливостями її власної системи володіння матеріалом, здатністю до поетичного сприйняття життя та образного мислення [3:3-7].

Монументальні вітражі І. Левитської можна поділити за технологією виконання та, відповідно, стилістичними характеристиками на кілька основних груп: вітражі у техніці акрилату, класичний вітраж, вітраж з об'ємного скла та вітражі комбіновані з іншими матеріалами декоративного мистецтва.

Початком та основою творчого шляху художниці у галузі мистецтва вітража стали експерименти з акрилатом. Це була вимушена міра через нестачу основних матеріалів та пов'язані з цим технічні складності. Проте, саме ці твори стали підґрунтям становлення практики індивідуального підходу до виконання кожного вітража. За цією технологією виконані такі твори: «Пісня про Верховину» (1959), «Лісова пісня» (1962) для музею Л. Українки у Києві та інші. На прикладі цих монументальних робіт можна побачити пошуки своєрідної образної мови, що поєднає у собі виразність та багатоманітність живописних творів та узагальнені форми монументального мистецтва.

Проте і надалі І. Левитська продовжує шукати можливості створення справжнього вітража з художнього скла. Відвідання виставки «Литовський вітраж» у Москві (1963) стало ключовим моментом щодо подальшої творчої діяльності художниці. Надзвичайне враження від побачених творів прибалтійських художників з об'ємного кольорового скла розкриває нові обрії для творчого розвитку. Там І. Левитська знайомиться з литовськими вітражистами, що стало ще одним кроком до втілення мрії – створення справжнього вітража.

Більша частина вітражів І. Левитської виконана за класичною технологією з плоского скла, фрагменти якого з'єднуються металевими протяжками. Першим твором у класичній техніці стали вітражі І. Левитської для музею Т.Г. Шевченка у Києві (1964), які були виконані з кольорового скла у Литві. Композиція складається з двох вікон, на яких зображено символічні постаті у характерному національному одязі, що є уособленням дружби братніх народів Радянського Союзу. У вирішенні композиційної площини та фігур помітне дещо плакатне трактування зображення, узагальнення форм, конструктивність побудови композиції. Фігури виділені більш широким контуром, ритми великих та дрібних шматочків скла створюють додаткові декоративні ефекти. Ці експериментальні твори стали основою для подальшої професійної діяльності художниці у галузі мистецтва вітража. Серед найбільш відомих творів можна назвати, також, вітражі для будинку композиторів «Ворзель», серію вітражів для клубу-їдальні атомної станції у місті Енергодар (1982) та інші.

Цикл вітражів «Історія української музики» для будинку композиторів «Ворзель» (1977) розкриває сторінки історії та розвитку музичного мистецтва в Україні. Тут можна побачити такі багатофігурні композиції як «Партесний спів», «Опера М.Лисенка «Тарас Бульба», «Молода гвардія» та інші. У першу чергу слід відмітити специфіку моделювання головних фігур та оточуючого середовища: зображення будується переважно на прямих, рішучих лініях металевої спайки; форми чіткі, близькі до геометричних; художні рішення композицій площинне, помітна узагальнена конструктивність та певною мірою умовність у моделюванні фігур. Гострі кути скляних фрагментів та контрастне кольорове рішення надають зображенням експресивності та підсилюють емоційне звучання твору. Художні образи формуються за рахунок графіки свинцевої спайки та тонових і кольорових співвідношень, навіть деталізація рис обличчя, рук та інших дрібних деталей виконана металевим контуром.

Також у класичній техніці серію вітражів для клубу-їдальні атомної станції у місті Енергодар (1982). Основними темами цих вітражів стали «Вода» і «Степ». Тут можна побачити декоративні мотиви дерева життя чи давній образ козацької «чайки» з використанням дохристиянських мотивів. Зображення симетричні, підкреслені з боків та внизу смугами декоративного геометризovanого орнаменту. У цих вітражах головну роль виконують кольорові співвідношення скла та складний декоративний візерунок металевої лінії, який стає основою композиційної побудови.

Продовжуючи пошук нових художніх засобів скляного мистецтва, художниця створює ряд цікавих творів з литого скла. Об'ємні вітражі І. Левитської заслуговують окремого розгляду, як своєрідне інтерпретування форми та образного рішення. Наприклад, перші пошуки у створенні об'ємного вітража можна побачити у вітражі «Троянди та виноград» (1966). На цьому вітражі зображено дівчину, що спирається на коліно та тримає у руках квіти та стиглі грона винограду. У подібній манері виконано і вітраж

«Рідна пісня» (1966). Фігури стилізовані відповідно до технологічних вимог виконання вітража, проте ще помітний пошук пластичної форми, що якнайбільше розкриє зміст композиційного задуму та підкреслить і збагатить декоративні якості художнього скла.

У 1976 році І. Левитська створює великий об'ємний вітраж «Дніпро» на станції метро «Поштова площа» у Києві. Слід відмітити професійний підхід художниці до тематичного та образно-пластичного рішення монументального твору. Цей вітраж розміщено у кінці пасажирської платформи. Спускаючись сходами на станцію, одразу бачимо все приміщення: два ряди колон, з вертикальною смугою ультрамаринового кольору, що сходячи у перспективу ніби підводять глядача до великого вітража та звучать як одне ціле з насиченими синіми тонами зображення Дніпра у центрі виражної композиції. Поєднання симетричності геометричних форм архітектури станції та живого звучання об'ємного скла, що світиться з середини кольоровими променями, створює завершений архітектурний образ. Схематично вітраж ніби розділено на дві частини – правий і лівий береги, активним композиційним центром стають яскраві ультрамаринові кольори Дніпра, який займає центральну частину композиції. Розташування центрального елемента по діагоналі відповідно до композиційної площини, підсилює динамічність цієї частини композиції, створює враження руху води між двох берегів. Інші елементи композиції зображено також достатньо умовно: силуети відомих історичних споруд Києва, з одного боку, та одноманітна ритмічність сучасних багатоповерхівок з іншого. Конструкція основи об'єднує малюнок вітража, підкреслюючи основні форми, та створює додаткові художні ритми. Наприклад, у схематичному зображенні мостів – основний силует прочитується за рахунок бетонних перетинів, а кольорове скло лише наповнює створену форму. Вітраж-стіна з литого скла є домінуючим декоративним елементом в інтер'єрі, проте підпорядкованим загальній архітектурній структурі приміщення та логічно завершує пасажирську платформу.

У цих роботах І. Левитської можна помітити більш цільне вирішення художньої площини, використання у повній мірі своєрідних декоративних якостей кольорового об'ємного скла, його унікальної властивості ніби акумулювати у середині промені світла та збагачувати кольорову палітру за рахунок заломлення світлових променів у товщі скла, що створює додаткові напівтони та відтінки у кожному скляному фрагменті.

У творчому доробку І. Левитської є цікаві твори, де використовується комбінування різних художніх матеріалів декоративно-прикладного та монументального мистецтва. Наприклад, серія вітражів для Переяслав-Хмельницького музею археології (1970-1974). І хоча ці роботи виконані у класичній техніці з плоского скла, все ж присутність інших матеріалів у композиції суттєво впливає на візуальне сприйняття твору. При проектуванні внутрішнього простору будівлі, архітектор Ю. Кисличенко запропонував залишити дерев'яну конструкцію вікон, яка у подальшо-

му стала основою формування композиційної схеми вітражів. У центрі вікна розміщено вітражну вставку, яка оточена склом світлих тонів. Додатковим декоративним елементом стають викарбувані у металі тексти з різних історичних та літературних джерел, які розміщено з боків виражної композиції.

Стилістичне рішення композицій площинне, пластичне моделювання фігур нагадує мотиви давньоруського живопису. Наприклад, композиція «Князь на полюванні» за схемою побудови та використаною кольоровою гаммою подібна до поширеного іконографічного зображення Георгія Переможця зі списом, що вражає змія. У композиції «Будівництво» можна відзначити використання прийому зворотної перспективи, який часто використовували у давньоруському живопису [4]. Відомі історичні події лягли в основу таких вітражів як: «Князь Володимир», «Убивство Бориса» «Олег у Царграді» та ін. Пізніше, на основі вітражів у Переяславі-Хмельницькому, художниця створила серію гравюр, які не одноразово експонувалися на виставках [5].

Для станції Київського метрополітену «Піонерська» (зараз «Лісова», 1979), І. Левитська розробляє серію монументально-декоративних композицій заснованих на поєднанні елементів з кольорового литого скла та художнього металу. Вітражі розташовані вздовж всієї станції, по центру платформи у якості декоративно-монументального оздоблення, та одночасно виконують конструктивну роль у загальній архітектурній структурі станції. Комбінування різних за декоративними якостями та текстурою матеріалів надає композиціям виразності. Подібний вітраж у відкритому просторі позбавлений функції бути джерелом світла у приміщенні та трансформується в окремий самостійний художній.

Поєднання класичного вітража з карбуванням можна побачити у декоративно-монументальному творі «Фата Моргана» у музеї ім. В. Тарновського у Чернігові [6:7].

У розробці таких комбінованих творів І. Левитська намагається віднайти цікаві поєднання з іншими матеріалами та техніками монументального і декоративно-прикладного мистецтва, які лише підкреслять декоративні якості кольорового скла.

Висновок. Скло, як і будь-який матеріал, диктує свої умови для пластичного рішення композиції. Розкриття художніх якостей кольорового скла стає ключовим завданням у роботах І. Левитської. Вітражі художниці своєрідні та впізнавані за характерним авторським почерком: узагальненістю форм та символічністю образів, емоційним пластичним рішенням.

У творах І. Левитської можна простежити специфічні характеристики формоутворення відповідно обраного матеріалу та залежність пластичного моделювання форми від технологічних вимог, а саме: моделювання основних форм та образів за допомогою лінії металевої спайки та відповідної нарізки скла, врівноважені кольорові співвідношення скляних елементів, лінії малюнку, розроблені у відповідності з оптимальним використанням декоративних якостей кольорового скла.

У вітражах І. Левитської бачимо формування своєрідної мови художнього скла, художниця ніби «малює» кольоровим склом, створюючи живописне полотно. Її творчість вирізняється постійним пошуком нових художніх рішень та створенням своєрідних образів у кольоровому склі, бажанням найповніше розкрити тематику твору засобами авторської художньої мови.

Подальший напрямок дослідження. Стаття розкриває перспективи для подальшого наукового дослідження мистецтва вітража Києва, його стилістичних особливостей та майстрів.

Література:

1. Авраменко О. Терези долі Віктора Зарецького / О. Авраменко. – К.: Інтертехнологія, 2006. – 256 с.
2. Левитська І. Неофітка / І. Левитська // Алла Горська: Червона тіль каліни: Листи, спогади, статті. / Ред. та упоряд.: [О.Зарецький], М. Маричевський. – К.: Спалах ЛТД, 1996. – 240 с.
3. Левитська І. Київ та Київська Русь: Каталог виставки // [вст. стат.: З. Чегусова]. – К.: Спілка художників України, 1989. – 56 с.
4. Чегусова З. Сучасний український вітраж / З. Чегусова // Образотворче мистецтво. – 1978. – №4. С. – 11-14.
5. Загаєцька О. Невтолима жага творчого дійства / О. Загаєцька // Образотворче мистецтво. – 2003. – №2. С. – 21-22.
6. Левитська І. Все моє з собою / І. Левитська, М. Маричевський. – К.: Образотворче мистецтво НСХУ, 2004. – 190 с.
7. Левитська І. Карміна Бурана (Carmina Burana). Колесо долі, або 30 років каторжної боротьби за монументальне мистецтво / І. Левитська. – К.: ТОВ УВПК ЕксОб, 2009. – 88 с.